

נייר עמדה: ריפוי בעיסוק במערכת החינוך

ריפוי בעיסוק הינו מקצוע טיפולי-שיקומי-חינוכי, הנמנה על קבוצת מקצועות הבריאות, ואשר שואב את מקורות הידע שלו ממדעי העיסוק, מדעי הרפואה וממדעי החברה וההתנהגות. מרפאים בעיסוק רואים את תפקידם המרכזי, לסייע לאדם להיות מעורב בעיסוקים שהינם בעלי מטרה, משמעות וחשיבות עבורו ואשר מאפשרים לו השתתפות בחיי היום-יום כבסיס לבריאותו, רווחתו, בטחונו ולאיכות חייו. מרפאים בעיסוק עובדים עם מגוון אוכלוסיות, במסגרות שונות. הטיפול בריפוי בעיסוק מותאם לגילו, יכולתו/ מוגבלותו, תפקידיו, ערכיו והרקע התרבותי של הפרט.

אחת האוכלוסיות המרכזיות עמם עובדים/ות מרפאים/ות בעיסוק היא תלמידים במערכת החינוך. המרפאים/ות בעיסוק במערכת החינוך עוסקים/ות באיתור, אבחון ובטיפול בתלמידים המראים קושי במעורבות בעיסוקים השונים, במטרה לאפשר להם להשתתף בפעילויות השונות הקשורות לחיי היום-יום במערכת החינוך, כולל: עצמאות בתפקוד ביום-יום, למידה, הכנה לעבודה, משחק ופנאי, והשתתפות חברתית. הסיבות לקשיים יכולות לנבוע מגורמים שונים הקשורים בתלמיד כגון: ליקויים סנסור-מוטוריים, קוגניטיביים, רגשיים ו/או חברתיים, וכן מדרישות המטלה, ממגבלות סביבתיות או מחוסר התאמה שבין התלמיד, והסביבה בה הוא מבצע את המטלה. ההתערבות בריפוי בעיסוק נעשית בשיתוף עם התלמיד, משפחתו והצוות החינוכי והטיפול. בנוסף, פועלים/ות המרפאים/ות בעיסוק באיתור מוקדם של ילדים בסיכון ובקידום הבריאות של ילדים על-ידי הדרכה וייעוץ לילדים, למשפחות ולצוות.

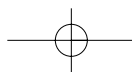
תחומי העיסוק של המרפאים/ות בעיסוק במערכת החינוך *עצמאות בחיי היום-יום (ADL);* *Instrumental ADL)*

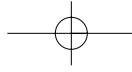
בתחום זה תפקיד המרפאים/ות בעיסוק הוא לאפשר לתלמידים להיות עצמאיים ככל האפשר בתפקודים היום-יומיים. עיסוקים אלו מחולקים לפעילויות בסיסיות כגון: שימוש בשירותים, הלבשה, אכילה, נידות והתמצאות בסביבה החינוכית ולפעילויות מורכבות כגון: כלכלת בית, קניות, שימוש בכסף, שימוש בתחבורה ציבורית ובאמצעי תקשורת.

למידה והכנה לעבודה

בתחום זה מתמקדים/ות המרפאים/ות בעיסוק במספר תפקודים:

- **הקניית כלים בסיסיים ללמידה ופיתוח אסטרטגיות למידה.** המרפאים/ות בעיסוק עובדים/ות על הגדלת טווח קשב וריכוז, היכולת להתמודד ולהתמיד במטלה, ריסון חשיבה אימפולסיבית, עבודה שיטתית שתאפשר לתלמיד להתארגן עם מטלה, התאמת מטלות קוגניטיביות לפי יכולת התלמיד, כך שתהיה לו תחושת מסוגלות ושיפור מיומנויות שונות כגון של תפיסה וזיכרון חזותיים.

- **תכנון והתארגנות במסגרת החינוכית.** המרפאים/ות בעיסוק מסייעים/ות לתלמידים המתקשים בתחומים של התארגנות עם אביזרים ומשחקים (כגון: משחקי-הרכבה, חומרי עבודה, מחברת, קלמר, ילקוט, מספריים) התארגנות בזמן (כגון: סדר יום, עבודה בקצב הכיתה/הגן) והתארגנות במרחב (כמו בחלל הכיתה ובסביבה החינוכית).
- **קשיים בכתב-יד.** המרפאים/ות בעיסוק מטפלים/ות בתלמידים בעלי קשיים בכתב-יד; כתב-יד שאינו קריא, קושי בארגון התוצר הכתוב, עיצוב אותיות, איטיות בכתבה, התעייפות בזמן כתיבה ולחץ בלתי הולם.
- **הכנת תלמידים בוגרים לחיים עצמאיים.** המרפאים/ות בעיסוק מסייעים/ות לתלמידים ברכישת הרגלי עבודה, פיתוח כישורים טרום-מקצועיים ובבחירת תחומי עיסוק.

משחק ופנאי

המרפאים/ות בעיסוק מסייעים/ות לתלמידים ברכישת מיומנויות משחק ופנאי המשמשים הן כמקור הנאה והן כאמצעים לפיתוח מיומנויות סנסור-מוטוריות, קוגניטיביות, רגשיות וחברתיות. תחומי המשחק כוללים: משחק סנסור-מוטורי, משחק דמיוני, משחק מובנה, משחק במגרש המשחקים, משחקי-חברה ותחביבים שונים.

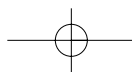
השתתפות חברתית

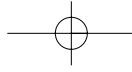
המרפאים/ות בעיסוק עובדים/ות עם תלמידים בשיפור מיומנויות חברתיות על-ידי ארגון קבוצות פעילות כגון: קבוצת מטבח, קבוצת טיפוח, קבוצת בית-קפה, שאחת ממטרותיהן הינה הקניית נורמות להתנהגויות מקובלות בחברה והתייחסות לקבוצת השווים.

תפקידי המרפאים/ות בעיסוק במערכת החינוך

איתור, אבחון והערכה

מרפאים/ות בעיסוק רואים/ות את תהליך ההערכה כמרכיב בסיסי והכרחי לשם קביעת הצורך בהתערבות טיפולית ובניית תוכנית טיפול. ההערכה מתבצעת באמצעות תצפיות על התלמידים בסביבות השונות בהן הם מתפקדים, שאלונים וראיונות עם תלמידים, אנשי-חינוך, הורים ומטפלים אחרים, אבחונים סטנדרטים והערכות לא פורמליות. המטרה הראשונית הינה לאתר את אותם תלמידים המתקשים באחד או יותר מתחומי-העיסוק שהוזכרו לעיל. התלמידים שמאותרים עוברים הערכה שמטרותיה: (א) לקבל תמונה מקיפה על רמת תפקודם הנוכחית ו- (ב) לבדוק גורמים מסייעים ומגבילים בפרט, בסביבה ובאינטראקציה שביניהם, המשפיעים על תפקודו. בתום ההערכה על המרפאים/ות בעיסוק להכין דוח, המסכם

את הגורמים המסייעים לתלמיד והמגבילים אותו בסביבה בה הוא מתפקד והמציין המלצות להמשך. ההערכה מהווה בסיס להחלטה האם התלמיד זקוק לשירותי ריפוי בעיסוק וכן לקביעת תכנית הטיפול. כמו-כן ההערכה מהווה נקודת בסיס לשם השוואת ההתקדמות בטיפול.

תכנון תכנית טיפול

בתאום ובשיתוף עם הצוות החינוכי/טיפולי, התלמיד ומשפחתו, בונים/ות המרפאים/ות בעיסוק תכנית טיפול הכוללת: מטרות ויעדים ואמות מידה להשגתן. מטרות אלו הן חלק מתוכנית הלימודים האישית (תל"א) או תוכנית חינוכית יחידנית (תח"י) של התלמיד. מועילות ההתערבות נקבעת על-פי מידת השגת מטרות הטיפול. לכן, המטרות צריכות להתייחס למעורבות התלמיד בעיסוקים השונים בחיי היום-יום, בסביבתו החינוכית.

ההתערבות

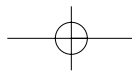
ההתערבות בריפוי בעיסוק יכולה להתבצע בצורות שונות, ולעתים משלבת מספר אופנים:

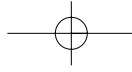
התערבות ישירה. התערבות ישירה הינה עבודה ישירה של המרפאים/ות בעיסוק עם ילד אחד או קבוצת ילדים. הטיפול יכול להתבצע בחדר-טיפולים, בכיתה, בחצר או בכל מקום אחר בו מתקיימת פעילות חינוכית.

התערבות עקיפה. התערבות עקיפה כוללת מודלים שונים כגון יעוץ או ניטור בהם נותנים/ות המרפאים/ות בעיסוק הדרכה לאחד או יותר מאנשי הצוות החינוכיים לשם השגת המטרות הטיפוליות. יעוץ יכול להינתן ברמה של תלמיד יחיד, של כיתה או ברמה מערכתית.

התאמת הסביבה החינוכית. המרפאים/ות בעיסוק מסייעים/ות בתכנון הסביבה וממליצים על שינויים בסביבה שיתאימו לצרכיו האישיים של התלמיד ולדרישות הסביבה ויאפשרו לו השתתפות מרבית בפעילויות השונות במערכת החינוך, לדוגמא: התאמת סביבת העבודה של התלמיד בכיתה לצרכיו (התאמת כסא ושולחן לגובהו, התאמת סביבת המחשב וכדומה), התאמת דרכי גישה לתלמידים עם נכות מוטורית (הרחבת פתחים, רמפות) והתאמת מתקנים (מגרש משחקים). לתלמידים עם קושי בויסות חושי מסייעים/ות המרפאים/ות בעיסוק בארגון הסביבה, באופן שיאפשר להם להיות פנויים ללמידה.

התאמת אביזרי עזר וטכנולוגיה מסייעת אישית. המרפאים/ות בעיסוק מתאימים/ות ואבזרים שיאפשרו לתלמיד עצמאות מרבית ותפקוד אופטימלי, כולל: ישיבה מותאמת/ נכונה, נידות, אמצעי תקשורת חליפיים כמו מחשב ומתגים וכן בנית סדים לשיפור תפקוד ומניעת החרפה של המוגבלות.

עבודה בצוות רב-מקצועי

עבודת המרפאים/ות בעיסוק במערכת החינוך נעשית בשיתוף עם כל חברי הצוות העובדים עם התלמיד וכוללת: היועצות והחלפת מידע, קביעת מטרות טיפול עבור התלמיד וקביעת דרכי התערבות. שיתוף זה מאפשר הפריה הדדית ויצירת רצף בטיפול.

השתתפות בפעילויות השונות של המסגרת החינוכית

כחלק מעבודתם במערכת החינוך, מצופים/ות המרפאים/ות בעיסוק להיות מעורבים/ות בפעילויות הבאות: ישיבות צוות, בניית תכנית לימודים אישית, ביקורי בית, הרצאות לצוות, להורים ולתלמידים בנושאים שקשורים לתחום ההתמחות של המרפאים/ות בעיסוק ובפעילויות אחרות המתקיימות במסגרות בהן הם/הן עובדים/ות.

עבודה עם ההורים

ההורים הנם שותפים פעילים בכל שלבי ההתערבות. עבודה עם ההורים כוללת: שיתוף בבניית תכנית לימודים אישית, הדרכה, יעוץ, המלצות לפעילות בבית, וחילופי מידע הדדיים (הקשר עם ההורים נעשה בידיעה ובתאום עם מנהלת המסגרת).

קידום בריאות

מרפאים/ות בעיסוק העובדים/ות במערכת החינוך עוסקים/ות בהדרכה ויעוץ לתלמידים, למשפחות ולצוות במטרה לקדם את בריאות התלמידים בנושאים שונים כגון, ארגון הסביבה החינוכית (רעש, תאורה, סביבת המחשב), ישיבה מותאמת, נשיאת הילקוט וכדומה.

עבודה עם הקהילה

המרפאים/ות בעיסוק מקיימים/ות קשר עם גורמים בקהילה המטפלים בתלמיד, כמו: רופאים, מרפאים בעיסוק, פיזיותרפיסטים, קלינאי תקשורת, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים. בנוסף, מרפאים/ות בעיסוק מקיימים/ות קשר עם ספקים לציוד טיפולי ומותאם.

החלטה לגבי שיטת ההערכה וסוג ההתערבות הרצויים נתונה בידי המרפאים/ות בעיסוק בשיתוף עם הצוות החינוכי וזאת בהתאם לצרכים הייחודיים של התלמידים.

נייר עמדה זה נכתב על-ידי תת-ועדה בנושא ריפוי בעיסוק במערכת החינוך, שמונתה על-ידי הועדה המקצועית העליונה של המרפאים/ות בעיסוק: ד"ר נעמי וינטראוב, רחל פישמן, גילה שרון, רבקה רענן, רבקה צדיק, דפנה יודוביץ ומוניקה וינוקור.

תודה גם לכל המרפאות בעיסוק אשר קראו את המסמך טרם פרסומו ותרמו את חוות דעתן ואת רעיונותיהן.

